L-ASSEDJU L-KBIR TAL-1565 (1)

Il-Jum Nazzjonali tat-8 ta' Settembru, Jum il-Vitorja, ifakkarna fiż-żewġ assedji ħorox li għaddiet minnhom Malta – l-Assedju l-Kbir tal-1565 u dak tat-Tieni Gwerra Dinjija (1939 –1945). Is-sena l-oħra kienet l-450 sena mill-Assedju l-Kbir tal-1565, u għalhekk se nipprova, fil-qosor ħafna ngħaddilkom xi ftit tagħrif dwaru. Dwar l-Assedju l-Kbir tal-1565 inkitbu volumi kbar ta' kotba u għalhekk dak li se nikteb jien huwa biss farka mill-istorja ta' din il-ġrajja kbira u glorjuża, li aħna, bħala poplu, ta' kull sena niftakru fiha u nagħtu ġieħ lil missirijietna u lill-kavallieri li mietu jissieltu għall-fidi u għal Malta fuq is-swar ta' Sant' Iermu, Sant' Anġlu u San Mikiel.

JOSEPH SERRACINO

Dehra tal-flotta Torka fil-Bajja ta' San Pawl u l-aħħar taqbida bejn il-Kavallieri u t-Torok

L-istoriċi tagħna minn dejjem sostnew li r-rebħa ta' l-Assedju l-Kbir tal-1565 hija waħda mill-isbaħ paġni tal-istorja glorjuża ta' pajjiżna, meta l-Kavallieri ta' San Ġwann u l-Maltin insew id-differenzi ta' bejniethom u ħaduha kontra l-qawwa u l-ħruxija tal-imperu Tork, li f'dawk iż-żminijiet kien it-terrur tal-Baħar Mediterran.

Il-Misilmin kienu ilhom għexieren ta' snin jersqu lejn xtutna u jagħmlu ħerba mill-irħula tagħna ta' qrib il-baħar. Fil-fatt insibu bosta dati, fosthom l-1419, 1422, 1429 u l-1488, fejn Xwieni Għarab (furbani) niżlu f'Malta u f'Għawdex u għamlu ħerba kbira minnhom. U fiż-żmien l-Ordni f'Malta, bejn l-1540 u l-1563 (proprju sentejn qabel l-Assedju l-Kbir) il-kursar Rais Dragut – l-aktar kursar magħruf wara Barbarossa – ttanta jaħbat għall-Maltin ħames darbiet, iżda l-akbar ħbit feroċi tiegħu li baqa' jissemma wara dak tal- Assedju l-Kbir kien dak tal-1551 fuq iċ-Ċittadella ta' Għawdex, u li wara kaxkar miegħu eluf ta' Għawdxin fil-jasar ġewwa Tripli u t-Turkija.

Fl-1544 Dragut attakka lil Għawdex darbtejn! Fil-ġlied qalil li sar mas-suldati Maltin inqatel ħuh u l-Għawdxin kaxkruh mal-art u wara ħarqu ġismu. Dragut tant iddispjaċih li ħalef li jivvendika ruħu mill-Għawdxin kollha! Aktarx li b'dan il-ħsieb f'moħħu, fl-1546 reġa' attakka lil Għawdex, iżda din id-darba rnexxielu jaqbad biss ħames priġunieri wara li għamel ħerba kbira mill-irziezet li sab fi triqtu u li minnhom ġarr miegħu bosta annimali. Fl-1547 żbarka f'Marsamxett, qabad xi Maltin u ħadhom miegħu fil-jasar. F'April tas-sena 1551 niżel f'Marsaxlokk, u minn hemm baqa' sejjer lejn is-Siġġiewi iżda kellu jirtira minħabba r-reżistenza qawwija li sab tistennieh.

L-ASSEDJU TAL-1551:

Fil-bidu ta' Lulju 1551, il-Gran Mastru d'Homedes ġie mgħarraf mill-ispiji Venezjani li kellha l-Ordni li flotta ta' madwar 145 ġifen Tork, taħt il-kmand suprem ta' Sinan Pasha, Rais Dragut u l-Ġeneral Kambil Bey kienet telqet mill-Port ta' Preveza fi triqtha lejn il-Punent. Għalkemm id-destinazzjoni ta' din l-espedizzjoni ma kinitx magħrufa, deher ċar li l-ħsieb u l-għan tagħha kien li jattakkaw xi bliet fix-xtut tal-Ewropa u b'hekk ikomplu jkabbru t-territorju Tork fil-Baħar Mediterran. Fil-fatt, wara li din il-flotta għaddiet mill-istrett ta' Messina, daħlet fil-Port ta' Augusta, żbarkat l-armata tagħha u kissret, farrket u ħarqet kull ma sabet quddiemha.

Ġara, li matul dan l-attakk, xi lsiera Nsara rnexxielhom jaħarbu mill-armata Torka, u meta waslu fil-belt ta' Saragosa qalu lill-mexxejja Nsara li l-flotta Torka kienet se tattakka lil Malta u wara lill-belt ta' Tripli li kienet f'idejn l-Ordni ta' San Ġwann. Kien proprju fis-16 ta' Lulju li din l-aħbar twasslet lill-Gran Mastru mill-Kavallier Fra Antonio Gatto – aħbar li tant qajmet paniku kbir fost il-poplu ta' madwar il-port li minnufih ġabar ħwejġu u daħal jistkenn wara s-swar tal-Birgu u l-Imdina.

Fit-18 ta' Lulju 1551 il-flotta Torka dehret fuq ix-xefaq riesqa lejn Malta. Parti mill-flotta daħlet fil-Port ta' Marsamxett u niżżlet it-truppi l-art. Mal-iżbark tat-Torok intbagħtet il-kavalerija li kienet taħt il-kmand tal-kavallier Ingliż Nicholas Uption iffurmata minn 30 kavallier u 400 Malti, attakkawhom bil-qawwa u ma ħallithomx jersqu lejn il-Birgu. Minn fuq l-Għolja Xebb-er-ras, Sinan u Dragut studjaw bir-reqqa l-qawwa tal-Kastell ta' Sant Anġlu mdawwar bil-baħar u s-swar tal-Birgu u rrealizzaw li l-armata li kellhom ta' 10,000 ruħ ma kinitx biżżejjed biex jaħbtu għalih, u għalhekk minflok iddeċidew li jattakkaw l-Imdina.

Għat-Torok il-belt antika tal-Imdina kienet priża tajba. Huma kienu tal-fehma, li belt ċkejkna bħalma kienet l-Imdina f'nofs il-ġzira mdawra bis-swar qodma u 'l bogħod ħafna mill-Port il-Kbir ma kinitx tiflaħ assedju fittul. Ġara iżda, li waħda missorijiet Benedittini kellha dehra minn Sant' Agata u din qaltilha li jekk joħorġu l-istatwa tagħha purċissjonalment u jgħadduha minn fuq is-swar, l-għadu Tork jitlaq. Għall-ewwel ħadd ma emminha, iżda meta s-soru baqgħet tinsisti, il-vigarju Dun Ġużepp Manduca aċċetta li l-istatwa tal-qaddisa titqiegħed fuq is-swar. Fost l-għaġeb ta' kulħadd, l-għadu Tork irtira minn quddiem l-Imdina.

Iżda xi wħud mill-istoriċi jsostnu li peress li t-Torok ma kinux imħejjijin għal assedju fit-tul u t-tir tagħhom kien il-belt ta' Tripli huma kellhom jabbandunaw il-pjan li jassedjaw lill-Imdina u rtiraw lejn ix-xwieni tagħhom f'San Pawl il-Baħar. Kien hawn li ngħatat l-ordni biex ix-xwieni jsalpaw minnufih lejn il-Ġzira ta' Għawdex!

It-Torok żbarkaw fl-Imġarr u fi ftit sigħat wara waslu taħt is-swar taċ-Ċittadella u minnufih ingħata s-sinjal biex jibdew jimbumbardjaw il-ħitan tal-kastell. Il-bombardament beda l-Ġimgħa 24 ta' Lulju għall-ħabta ta' nofsinhar u baqa' sejjer sal-Ħadd 26.

Il-Gvernatur Galatian de Sesse beża' li rebħa Torka kienet se ġġib magħha massakru kbir, u għalhekk biex jevita t-tixrid ta' demm bagħat għal Patri Bartilmew Bonavia – Malti minn Bubaqra li kien jaf jitkellem tajjeb bl-Għarbi u talbu biex imur ikellem lill-Ammirall Sinan f'ismu. Mal-lejl ta' bejn is-Sibt u Ħadd, il-patri tniżżel b'ħabel u mar ikellem lill-Pasha fejn qallu li l-Gvernatur de Sesse kien lest li jċedi u jiftaħlu l-bieb talbelt bil-kundizzjoni li jħalli 200 ruħ mill-kbarat ħielsa.

Waqt li Sinan wera b'subgħajh feħa fis-sur, huwa qal lill-patri li l-kundizzjonijiet tal-gwerra jagħmilhom hu, iżda wieġħu li jekk il-gvernatur iżomm kelmtu, huwa kien lest li jħalli 40 mill-kbarat ħielsa. Fil-fatt, wara l-assedju l-Pasha ħalla liberi lill-Patri Bonaventura, mara u binha u 40 xiħ għakka, li skont it-termini Torok, dawn ix-xjuħ, irrispettivament mill-qagħda soċjali tagħhom kienu meqjusa bħala l-kbarat tal-kastell.

Jingħad li madwar 300 raġel, meta ntebħu li l-gvernatur kien se jċedi huma rnexxielhom jaħarbu miċ-Ċittadella billi dendlu xi ħbula minn fuq is-swar finnaħat fejn l-għadu ma kienx qiegħed jgħasses, niżlu magħhom u marru jistaħbew fl-għerien. B'hekk huma rnexxielhom jeħilsu millmewt jew li jinqabdu lsiera bħalma ġralhom madwar 3,000 ruħ (hawn min jgħid aktar) li ttieħdu fil-jasar fi Tripli u xi wħud fit-Turkija. Jingħad li Għawdxin li Dragut kaxkar miegħu fil-jasar ittieħdu f'raħal jismu Tarhuna li jinsab madwar 64 kilometru 'l bogħod minn Tripli. Hawn min isostni wkoll li ddixxendenti tagħhom għadhom hemm sal-lum.

L-ASSEDJU L-KBIR TAL-1565:

Wara t-telfa ta' Ġerusalem u aktar tard it-telfa tal-belt ta' Akri (1291), l-Ordni tal-Kavallieri sab kenn fil-ġzira ta' Ċipru. Għatxan li jkollu t-territorju sorvan tiegħu, f'Awwissu tal-1309, wara sentejn ta' ġlied qalil mal-Biżantini, l-Ordni rebaħ il-ġzira ta' Rodi u għamilha s-sede tagħhom. Hawnhekk l-Ordni bena l-flotta tiegħu! Iżda fl-1522 l-Imperatur Tork Sulejman II (il-Manjifiku li għex bejn l-1494 u l-1566) imdejjaq bl-influwenza kbira li kellha l-Ordni mal-pajjiżi tal-Ewropa u mbeżża' bit-theddida kontinwa li kellhom ix-xwieni Torok mill-flotta tal-Ordni waqt it-tbaħħir tagħhom fil-Mediterran, huwa ddeċieda li jassedja l-ġzira b'eżerċitu kbir u jkeċċihom minn fuqha. Wara assedju aħrax ta' sitt xhur, is-Sultan Sulejman rebaħ il-ġżira ta' Rodi, iżda mqanqal u mistagħġeb bil-qlubija kbira li wrew il-kavallieri matul l-assedju, huwa ħallihom joħorġu mill-ġżira bl-unuri kollha.

L-istoriċi jgħidulna li fl-1530 l-Imperatur Karlu V ta' Spanja, bl-approvazzjoni tal-Papa Klement VII, offra lil Malta bħala fewdu lill-Ordni ta' San Ġwann ta' Ġerusalem b'għadd ta' kundizzjonijiet, fosthom li huma jħarsu u jiddefendu l-Kastell u l-Belt ta' Tripli. Għall-ewwel il-kavallieri ma għoġbuhomx dawn il-kundizzjonijiet, iżda wara xi żmien jaħsbuha huma aċċettaw l-offerta, u għalhekk fit-23 ta' Marzu 1530 ġewwa Kastelfranco, Karlu V iffirma l-ġhoti ta' Malta lill-Ordni ta' San Ġwann. F'Novembru tal-istess sena l-kavallieri ħadu l-pussess tal-gżejjer Maltin f'idejhom.

Meta l-Kavallieri ta' San Ġwann immexxija mill-Gran Mastru Philippe Villiers de l'Isle Adam li kien sar kap tal-Ordni fl-1521 (prinċep ta' dawn il-gżejjer bejn l-1530 u l-1534) waslu fostna, sabu li l-uniku post abitat u ffortifikat tajjeb kienet il-belt tal-Imdina – il-kapitali ta' ġżira. Għall-ewwel għaddhielhom il-ħsieb li jagħmlu s-sede tagħhom fl-Imdina, iżda meta tefgħu ħarsithom fuq il-Burgo (Birgu) u rrealizzaw x'vantaġġi kbar kellu dan il-villaġġ żgħir maġenb il-baħar, l-aktar meta f'ras dak l-ilsien art maħruġ sa nofs tal-port kien hemm kastell kbir li kienu bnewh l-Għarab mijiet tas-snin qabel, qatgħuha li jgħammru fih.

Huma kienu tal-fehma, li l-Kastell Sant'Anġlu, mhux biss seta' jservi bħala fortizza biex tħares id-daħla tal-Port il-Kbir, iżda seta' wkoll jintuża bħala kwartieri ġenerali għall-kavallieri kif ukoll bħala ħabs għall-priġunieri, waqt li fid-daħla kennija ta' bejn iż-żewġ peniżoli dik tal-Burgo (Birgu) u l-Għolja ta' San Ġiljan (Isla) li kienet tasal sal-qalba ta' art li f'dawk iż-żminijiet kienet magħrufa bħala Burmula (Bormla), setgħet isservi biex fiha jsorġu u jissewwew ix-Xwieni tal-Ordni.

Kif aċċennajt qabel, fiżżmien il-Gran Mastru Juan d'Homedes (1536 – 1553) kien sar l-assedju ta' Għawdex. Imnikket ħafna u mħasseb ħafna bil-ħbit għall-għarrieda mill-furbani fuq diversi rħula u villaġġi qrib ix-xtajtiet Maltin huwa kompla jsaħħaħ il-Kastell ta' Sant' Anġlu bi swar ġodda, u ordna biex jitħaffer foss wara l-Forti biex b'hekk jiżolah mill-Burgo. Issa d'Homedes sar konxju ħafna li l-ġżira kienet nieqsa middifiża, għalhekk, kompla dawwar lill-Birgu bi swar b'saħħithom u qabbad lill-Inġinier Spanjol Pietro Pardo jiddisinja pjanta għallbini ta' forti b'saħħtu f'ras l-Għolja Xebb-ir-Ras flok it-Torri tal-Għassa li kienu bnew l-Aragoniżi fl-1450 bil-għan li ssaħħaħ id-difiża taż-żewġ portijiet. L-ewwel ġebla tal-Forti Sant' Iermu ġiet imqiegħda fl-14 ta' Jannar 1552 u tlesta fi żmien sena.

Barra hekk, il-Gran Mastru d'Homedes ried li jserraħ moħħu li d-daħla ta' Port ix-Xwieni tkun protetta b'tisħiħ ta' difiża miż-żewġ naħat. Għalhekk, waqt li għalaq iddħul tagħha b'katina ħoxna tal-ħadid (li nġiebet minn Venezja) minn taħt il-Kastell Sant' Anġlu għall-Ponta tal-Isla (il-feħa fis-sur u l-maħżen fejn kienet tinżamm din il-katina għadu jeżisti fil-Ponta ta' l-Isla), huwa qabbad lill-Inġinier Pardo biex jibni forti ieħor fuq l-Għolja ta' San Ġiljan (kif kienet magħrufa l-Isla f'dak iżżmien) biex waqt li jħares lill-Birgu minn xi ħbit li seta' jsir minn fuq l-Għolja ta' Kordin, ikun ta' wens u kenn għan-nies li kienu jabitaw f'dawk in-naħat. Meta tlesta dan il-Forti, issemma' għal San Mikiel, għax proprju kien f'nhar it-8 ta' Mejju tal-1553 li fuq is-swar tiegħu ttella' għall-ewwel darba l-istandard tal-Ordni.

Wara l-Gran Mastru d'Homedes laħaq Fra Claude de la Sengle (1553 –1557). Dan il-Gran Mastru barra li kompla jiffortifika tajjeb lill-Forti San Mikiel u dawwar lill-Isla bis-swar b'saħħithom, ta permess biex fiha jinbnew id-djar għal min xtaq jabita fiha (wara l-Isla saret belt u ssemmiet Senglea għall-Gran Mastru Le Sengle) . Fil-21 ta' Awwissu 1557 laħaq Fra Jean de la Valette (1557–1568) bħala Gran Mastru tal-Ordni, u dan, meta permezz ta' spjuni li kellha l-Ordni fit-Turkija sar jaf li t-Torok kienu qegħdin iħejju flotta kbira biex jaħbtu għal Malta, kompla tejjeb il-fortikazzjoni tal-Isla, b'mod speċjali s-swar baxxi li kienu jagħtu għan-naħa ta' Kordin, kif ukoll dawk tal-belt tal-Imdina li kellhom bżonn manutenzjoni kbira.

Interessanti hu l-fatt, li wara t-telfa ta' Rodi, il-flotta tal-Ordni tilfet il-qawwa tagħha, u għalhekk meta l-Ordni f'Malta sabet port kbir u kenni, din ma damitx wisq biex reġgħet kisbet mill-ġdid dik il-qawwa navali li kellha snin qabel. Waqt li x-xwieni tal-Ordni kienu jgħassu kontinwament l-ibħra ta' madwar gżiritna, huma kienu jattakkaw kull ġifen Tork li kienu jiltaqgħu miegħu, u wara li jeħilsu l-ilsiera Nsara, kienu jisirqu kull ma jsibu fuqu. Ġara li fis-sena 1564 ix-xwieni Maltin iltaqgħu ma' Galjun Irjali Tork 'Sultana' li kien sejjer lejn Venezja, attakkawh, u wara taqtigħa ħarxa li damet sejra tliet sigħat waqa' f'idejn il-Maltin, fejn wara daħħluh fil-Port il-Kbir u għamlu festi kbar.

Is-Sultan Sulejman li issa kellu madwar 70 sena, meta sema' bl-aħbar li l-Galjun Irjali Sultana kien inqabad mill-Maltin għadab ħafna u ħalef li jeqred lill-Ordni darba għal dejjem. Sejjaħ malajr il-kunsill tal-gwerra u ordna li tintbagħat flotta kbira biex tassedja lil Malta u teħodha. B'hekk biss huwa seta' jserraħ moħħu li dak li ma wettaqx 43 sena qabel (1522) ġewwa Rodi seta' jtemmu issa bis-suldati li kellu. Huwa kien jemmen, li la darba tinqered l-Ordni ta' San Ġwann, miegħu jinqerdu wkoll dawk il-potenzi kbar li għenuha terġa' tissaħħaħ. U biex żgur iwettaq il-ħsieb tiegħu, huwa ħatar lil Mustafa Baxa bħala l-Kmandant Suprem tal-eżerċitu Tork u lil Piali Baxa bħala Ammirall tal-flotta Torka, li skont l-istoriku Tork Pecevi kienet tikkonsisti f'madwar 300 biċċa talbaħar li kienu jvarjaw minn xwieni, xambekki, galljazzi u kull tip ta' bċejjeċ oħra talbaħar.

Meta l-Gran Mastru Jean de La Valette rċieva l-aħbar mingħand Ġwanni Borelli – spija Venezjan f'Kostantinopli li t-Torok qegħdin iħejju flotta kbira biex jaħbtu għal Malta, huwa ħeġġeġ lill-kavallieri u lill-Maltin biex flimkien jissieltu għall-Fidi ta' Kristu u għal Malta. Il-maġġoranza tal-kavallieri mseħbin mas-suldati Maltin u barranin kienu mxerrdin fiż-żewġ fortizzi ta' Sant' Anġlu u ta' San Mikiel u matul is-swar tal-Birgu u tal-Isla, waqt li fil-Forti Sant' Iermu kien hemm mitt kavallier u elf suldat qalbieni ieħor li lkoll ħalfu li jiddefendu lill-forti sal-aħħar nifs ta' ħajjithom.

Kemm tabilħaqq kien kbir dan l-Assedju nistgħu nirrealizzawh minn żewġ fatturi importanti, l-ewwel –il-qawwa tal-eżerċitu Tork li nġieb f'Malta pparagunat maċċokon tal-eżerċitu Malti, u t-tieni – il-popolazzjoni ta' Malta fiż-żmien l-assedju kienet ta' madwar tlieta u għoxrin elf ruħ (23,000), litteralment kollha magħluqa fl-Imdina, fil-Birgu u fl-Isla, waqt li l-kumplament tal-ġżira u l-baħar li jdawwarha kienu f'idejn it-Torok.

Dragut

IL-WASLA TAL-FLOTTA TORKA

Fl-għodwa tat-18 ta' Mejju 1565, il-flotta Torka taħt il-ħarsien tal-Ammirall Piali Baxa ntlemħet fuq ix-xefaq riesqa bil-mod lejn il-Port il-Kbir mill-ġhassiesa tal-Forti Sant' Iermu. Mad-dehra tal-flotta ngħataw tliet tiri ta' kanun mill-Forti Sant' Jiermu u tlieta oħra minn Sant' Anġlu, segwiti bi tliet tiri oħra mill-Imdina u tlieta oħra miċ-Ċittadella ta' Għawdex. Dan is-sinjal ta' twissija ġieħel lill-poplu jiġbor ħwejġu u l-merħliet tiegħu u jidħol jistkenn wara s-swar tal-Isla, il-Birgu u l-Belt tal-Imdina. Waqt li ddehra ta' dawn l-imriekeb kollha mimlijin suldati Torok u Għarab mill-pajjiżi tal-Barbarija (Afrika ta' Fuq) werwret lill-poplu tagħna u fakkritu fin-niket u fil-ħerba kbira li ħalla warajh l-Assedju ta' Għawdex tal-1551, din id-dehra massiċċa tal-flotta Torka ftit 'l bogħod mill-port beżżgħet ukoll lill-kavallieri anzjani u fakkrithom fl-Assedju ta' Rodi u t-telfa kbira li huma ġarrbu fuq dik il-ġżira.

Ftit sigħat wara t-Torok żbarkaw parti mill-armata tagħhom fil-bajja ta' Marsaxlokk u minnufih bdew l-avvanzata tagħhom lejn il-Birgu u l-Isla biex juru l-qawwa tagħhom.

L-eżerċitu Tork, li kien iffurmat minn riġmenti ta' suldati minn diversi pajjiżi tal-Mediterran fosthom minn dawk tal-Afrika ta' Fuq (magħrufa bħala tal-Barbarija) li kienu taħt il-kmand tal-Ġeneral Mustafa Baxa li kellu madwar 60 sena. L-istoriċi jsostnu li dawn iż-żewġ kmandanti (Mustafa u Piali) ftit li xejn kienu jaqblu, u għalhekk, dan in-nuqqas ta' ftehim kien jissarraf f'ħafna piki, b'konsegwenza li xi drabi kien jinqala' tilwim sejru bejniethom u tinħoloq bruda kbira f'dawk ta' madwarhom.

L-eżerċtu Tork kien jikkonsisti f'6,000 Ġannizzari – suldati tal-gwardja personali tas-Sultan Tork Sulejman armati bl-azzarini u mħarrġin jisparaw b'mira l-aktar preċiża, 9,000 Spahi – suldati armati bil-vleġeġ u bil-lanez, 7,900, Yayalar – suldati ngaġġati mil-gżejjer tal-Greċja, mill-peniżola Balkana u min-nies ta' madwar il-Moskee (reliġużi ta' fanatiżmu kbir) u jiġġieldu l-aktar bix-ximitarri u blixkubetti; 6,000 Kursar talbaħar li kienu jissejħu Leventi u mħarrġin tajjeb fl-użu tax-xabla, tal-lanza u talixkubetta.

Ma' dawn is-suldati wieħed irid iżid ukoll is-suldati tal-160 xini tal-gwerra tal-Ammirall Piali Baxa (100 suldat tal-kumbattiment għal kull xini, armati blixkubetti, bil-vleġeġ u bixximitarri) – b'kollox 16,000 suldat mill-aħjar.

Il-wasla ta' Ħassan - il-Viċi Re ta' Alġiers u ta' Dragut – il-Viċi Re ta' Tripli kompliet għenet dan l-eżerċitu b'4,000 suldat ieħor.